

Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology

วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/index>

Wad Wangtawantok Nakhon Si Thammarat, Thailand

pp. 1-17

บทความวิจัย

การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร
เพื่อรองรับ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับ
ผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน*

THE COMPLETE ENHANCEMENTB CAPABILITY AND OPERATION
MANAGEMENT OF TEMPLE FOR SUPPORTING RELIGIOUS TOURISM
AND MEDITATION RETREAT FOR SENIORS LIVING ALONE IN
THE SECONDARY CITIES IN THE UPPER NORTHERN THAILAND

พระมหาวิรัตน์ สุรเมธี¹, พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์¹, ณรงค์ศักดิ์ ลุนสำโรง¹, สรวิต พรหมลี¹

Phramaha Weerasak Suramedhi¹, Phrakhrusuntorn Mahachetiyannurak¹, Narongsak Lunsamrong¹,
Sorawit Phromlee¹

¹คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เชียงใหม่

¹Faculty of Education Mahamakut Buddhist University Lanna Campus, Chiang Mai, Thailand

¹Corresponding author E-mail: suramatii@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ
วิปัสสนากรรมฐาน และ 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัด
แบบครบวงจรรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นการวิจัยแบบผสาน
วิธี กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยวทั่วไปและนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง

* Received 19 October 2022; Revised 11 November 2022; Accepted 18 November 2022

จำนวน 700 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาส เจ้าหน้าทีของวัด ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ปรารชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม สถิติที่ใช้ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกรายด้านจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวมีระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการบริการผู้สูงอายุ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว ตามลำดับ 2) แนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ ควรมุ่งเน้นพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของวัดให้มีคุณค่าและความสำคัญในแง่ของความสำเร็จ เสริมสร้างความเป็นเอกลักษณ์เก่าแก่และทรงคุณค่าทางจิตใจ ทำแผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญ ขับเคลื่อนกิจกรรมดึงดูดความสนใจที่เหมาะสมกับประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิม จัดตั้งศูนย์บริการและจัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ กำหนดแผนการดำเนินงาน ให้สอดคล้องกับบริบทของวัด พัฒนาบุคลากรวัดให้มีความรู้ ทักษะการบริการและการสื่อสารที่ดี พัฒนาระบบการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ รวมทั้งเสริมสร้างคุณค่าของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพ, การบริหารจัดการ, การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน, ผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง, เมืองรองภาคเหนือตอนบน

Abstract

The objectives of this research were to 1) to investigate the potential for religious tourism and meditation retreats and 2) to investigate the potential development and operation management of comprehensive temples to support religious tourism and meditation retreats. It is a mixed research approach. The samples of study were ordinary tourists and elderly tourists, particularly the target group were the elderly experts who provided the crucial information. The research tools consist of questionnaires, depth interview, and discussion forums.

The data was collected and analyzed quantitatively by the computer program. The statistics that were used for processing of the research data are: percentage, mean, and standard deviation, whereas content analysis was used to examine qualitative data. The results of the study were found that; 1) The overall mean of the potential for religious tourism and meditation retreats was at a high level. When considering in decreasing order of mean the categories, the following are the results: tourism attraction, tourism attraction management, amenities, elderly service, tourism activities, transportation routes, and access to tourist attractions and accommodation in tourist attractions, respectively. 2) According to the potential development and operation management of comprehensive temples to support religious tourism and meditation retreats found that; it should focus on the development of tourist attractions to have value and importance in terms of faith, old identity, and spiritual value; make a diagram showing tourist attractions and a map showing the pilgrimage route; driving activities to attract tourists that fit the traditions and traditional way of life; establish a service center and provide basic facilities suitable; establish an operation plan and action plan under the context of the temple; develop temple personnel to have good service and communication skills; develop a system of coordination and public relations as well as enhance the value of sustainable religious tourism and meditation retreats for the elderly.

Keywords: Potential Development, Management, Religious Tourism and Meditation Retreats, Seniors Living Alone, The Secondary Cities in The Upper Northern

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังย่างเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) อย่างมีนัยสำคัญ และรวดเร็ว โดยในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา มีประชากรสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5 เป็นร้อยละ 13 (จาก 1.2 ล้านคน เป็น 8.4 ล้านคน) และคาดว่าจะอีก 30 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2583) จะเพิ่มเป็น 31% (20.5 ล้านคน) ซึ่งสะท้อนถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรที่อยู่ในวัยพึ่งพิงทั้งเชิง

เศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ (สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2560) โดยเฉพาะกลุ่มจังหวัดในภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และพะเยา จะมีอัตราผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 8.3 ในปี 2543 เป็นร้อยละ 11.1 ในปี 2553 และคาดว่าประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มเป็นร้อยละ 21.1 ในปี 2563 (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ, 2558) อีกทั้ง กลุ่มผู้สูงอายุหรือกลุ่มประชาคมเกษียณ (Retirement Community) ที่อยู่เพียงลำพังจะเพิ่มจำนวนขึ้น พร้อมกับมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิตที่เกิดจากความเครียดและความซึมเศร้าจากสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พบว่า สภาพปัจจุบันสังคมไทยมีผู้สูงอายุจำนวนมากที่จัดอยู่ในภาวะเปราะบาง มีปัญหาสุขภาพจิต โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังคนเดียวหรือตามลำพังกับผู้สูงอายุด้วยกัน มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะภาคเหนือเป็นภาคที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2560)

ทั้งนี้ จากการสำรวจของกรมสุขภาพจิตในช่วงปี พ.ศ. 2556 - 2561 พบว่า เขตประชากรที่มีปัญหาสุขภาพจิตค่อนข้างสูง คือ เขตประชากรภาคเหนือโดยเฉพาะเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากจาก 1,889.34 ต่อประชากรแสนคนในปี พ.ศ. 2556 เป็น 3,323.95 ต่อประชากรแสนคนในปี 2561 (กรมสุขภาพจิต, 2561) นอกจากนี้ ยังเป็นพื้นที่ที่มีรายงานการเสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายสูงที่สุดในประเทศ ซึ่งปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญอย่างหนึ่งของการฆ่าตัวตาย คือ โรคซึมเศร้า เนื่องจากความซึมเศร้าของผู้สูงอายุเป็นภาวะอารมณ์ที่แสดงออกโดยมีอารมณ์เศร้า ว่าเหว ล้นหวัง รู้สึกว่าตนเองไร้ค่า ไม่มีความสุขในการดำรงชีวิตและความพึงพอใจในชีวิตลดลง (เทพฤทธิ์ วงศ์ภูมิ และคณะ, 2558) ส่งผลทำให้กลุ่มผู้สูงอายุต่างดิ้นรนแสวงหาแนวทางและวิธีการเยียวยาทางด้านจิตใจเพื่อไม่ให้เกิดความซึมเศร้า โดยแนวทางหนึ่งที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ใช้ คือ การเดินทางไปท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวในวัดและศาสนสถาน เพื่อพักผ่อนหย่อนใจกับความงดงามทางศาสนา ซึ่งนับเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากตามคติความเชื่อที่ถือว่า การได้มาท่องเที่ยววัด สักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ไหว้พระสวดมนต์จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตของตนเอง

แต่สภาพปัจจุบัน เมื่อพิจารณาในแง่การบริหารจัดการของวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุในเขตภาคเหนือตอนบนแล้ว พบว่า วัดยังขาดการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ทั้งในด้านพื้นที่ บุคลากร การบริการและกิจกรรมทางศาสนา

ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยส่วนใหญ่จะเป็นไปเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทั่วไปมากกว่าที่จะเน้นดูแลหรือรองรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ สอดคล้องกับ บัญชา พงษ์พานิช ที่ได้สะท้อนว่า ปัจจุบันความต้องการการท่องเที่ยวในเชิงศาสนาของกลุ่มผู้สูงอายุมีปริมาณมาก แต่วัดยังขาดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจน ไม่ค่อยมีการพัฒนาศักยภาพและจัดระบบการท่องเที่ยวภายในวัดให้เหมาะสม วัดและหน่วยงานงานที่เกี่ยวข้องจึงควรหาแนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ ในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้ได้มาตรฐานเป็นที่ประทับใจและสร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่นักท่องเที่ยว (บัญชา พงษ์พานิช, 2560)

ดังนั้น จากความสำคัญของปัญหาวิจัยดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการศึกษาการพัฒนา ศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ วิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ สามารถนำไปใช้ในการขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิง ศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ วิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. รูปแบบของการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) คือ เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผสมผสานกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 1) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยวทั่วไปและนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

จำนวน 700 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเน้นเฉพาะผู้ที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่และสามารถให้ข้อมูลได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ เจ้าอาวาส จำนวน 5 รูป บุคลากรและเจ้าหน้าที่ของวัด จำนวน 5 คน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวขององค์การภาคเอกชน จำนวน 5 คน นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว จำนวน 5 คน ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน และนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน รวมจำนวน 30 คน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่และมีหน้าที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยตรง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) คือ แบบสอบถามเป็นข้อคำถามเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน มีลักษณะแบบให้เลือกตอบโดยใช้มาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale) 2) เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร การตรวจสอบเครื่องมือเชิงปริมาณ เสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อประเมินความเหมาะสมของข้อคำถาม พิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย แล้วจึงนำมาวิเคราะห์หาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (IOC) ส่วนการตรวจสอบเครื่องมือเชิงคุณภาพ ใช้วิธีตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงพินิจ (Face Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ปรับปรุงตามความเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อนำไปเก็บข้อมูลต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยมีขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) ผู้วิจัยได้ขอจริยธรรมวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว 114/2564 และได้ทำหนังสือขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูล ไปยังวัดที่เป็นพื้นที่เป้าหมาย โดยมีการอธิบายรายละเอียดโครงการวิจัย ชี้แจง วัตถุประสงค์ 2) ผู้วิจัยและคณะไปพบกลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 3) ผู้วิจัยอธิบายรายละเอียดโครงการวิจัย ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม โดยการนัดพบประชุม และทำการเก็บข้อมูล ด้วยการบันทึกเสียงและการจดบันทึกข้อมูล 4) ตรวจสอบความถูกต้องและถอดเทป ก่อนนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย 1) การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอด้วยตาราง และอธิบายเพิ่มเติม 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในเนื้อหาสาระ (Content Analysis) โดยข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสารข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม นำมาวิเคราะห์เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น จัดประเภท/กลุ่มข้อมูลเพื่อให้ได้ชุดข้อมูลที่สามารถเสนอเป็นข้อเท็จจริง และใช้ประกอบการวิเคราะห์อภิปราย นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนา เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า

1. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน โดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด ได้แก่ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว รองลงมา คือ ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริการผู้สูงอายุ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยวตามลำดับ ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมและรายด้าน

ข้อที่	ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	n = 700			ลำดับที่
		$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย	
1	ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	4.41	0.59	มาก	1
2	ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	3.41	0.58	ปานกลาง	6
3	ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	4.23	0.59	มาก	3
4	ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	4.26	0.54	มาก	2
5	ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	4.02	0.58	มาก	5
6	ด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว	3.34	0.52	ปานกลาง	7
7	ด้านการบริการผู้สูงอายุ	4.15	0.65	มาก	4
รวมเฉลี่ย		3.97	0.57	มาก	

2. แนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบนผลการวิจัย แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.1 แนวทางการพัฒนาศักยภาพ พบว่า 1) ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) ควรจัดแหล่งข้อมูลให้สืบค้นองค์ความรู้แหล่งท่องเที่ยวของวัด และมรดกทางภูมิปัญญาและทางวัฒนธรรมชุมชน เน้นสร้างคุณค่าและความสำคัญในแง่ของความสำเร็จและความเป็นเอกลักษณ์ เก้าแก่และทรงคุณค่าทางจิตใจ 2) ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ควรร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเพื่อเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวและแผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวแสงบุญภายในวัดที่ชัดเจน 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) ควรจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของวัด และบริการสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่เหมาะสมกับสภาพของวัดสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุและคนพิการ 4) ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) ควรจัดทำแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและระบบข้อมูลข่าวสาร พัฒนากลไกการประสานงาน และการวางแผนอำนวยความสะดวก โดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการท่องเที่ยว 5) ด้านที่พักและบุคลากร (Accommodations) ควรจัดสภาพแวดล้อมภายในที่พักของวัดให้เหมาะสม โดยออกแบบสถานที่และสิ่งแวดล้อมให้มีความพร้อมความเหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ รวมทั้งควรจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมัคคุเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด 6) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรจัดกิจกรรมที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว และจัดทดสอบรบบปฏิบัติธรรมเจริญวิปัสสนากรรมฐานสำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจ 7) ด้านการบริการผู้สูงอายุ ควรพัฒนาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ โดยจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับวัย เช่น ห้องน้ำ เส้นทางเดินท่องเที่ยว เป็นต้น พัฒนามาตรฐานด้านความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวก พัฒนาระบบการดูแลและการให้บริการอย่างครบวงจร รวมทั้งควรพัฒนาระบบบริการด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้น โดยการจัดเตรียมอุปกรณ์และยาสามัญประจำบ้านสำหรับผู้สูงอายุไว้อย่างเพียงพอ

2.2 แนวทางการบริหารจัดการ พบว่า 1) ด้านการวางแผน ควรร่วมกันกำหนดแผนการดำเนินงานและแผนปฏิบัติการ โดยสำรวจความต้องการของกลุ่มเป้าหมายนำมาใช้เพื่อออกแบบกิจกรรมและสิ่งอำนวยความสะดวกให้สอดคล้องกับบริบทของวัด 2) ด้านการจัดองค์กร ควรกำหนดงานออกแบบและจัดกลุ่มงานของวัด โดยวิเคราะห์และออกแบบงานที่ต้องดำเนินการ จากนั้นกำหนดขอบเขตหน้าที่ของแต่ละงานที่จัดกลุ่มไว้ จัดโครงสร้างของบุคลากรและสรรหาบุคลากรร่วมดำเนินงาน 3) ด้านบุคลากร ควรพัฒนาองค์ความรู้ของบุคลากรเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสถานที่ให้มีความรู้รอบตัว รวมทั้งพัฒนาทักษะการบริการผู้สูงอายุและการสื่อสารที่ดี 4) ด้านการอำนวยการ ควรมุ่งเน้นการติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนกำหนดทิศทางการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบายโดยการกระจายงานในหน้าที่และความรับผิดชอบ รวมทั้งสร้างแรงจูงใจให้กำลังใจและสนับสนุนการปฏิบัติงานของบุคลากรเจ้าหน้าที่ 5) ด้านการตลาด ควรมุ่งเน้นการตลาดในการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยว โดยการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อสร้างความพึงพอใจและนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ความสะดวกสบายของสถานที่ บุคลากรทางการท่องเที่ยว กระบวนการบริการ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและการจัดชุดโปรแกรมท่องเที่ยว 6) ด้านการพัฒนาสภาพแวดล้อม ควรเสริมสร้างคุณค่าของสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่แบบครบวงจร รวมทั้งสร้างระบบนิเวศภายในวัดสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และ 7) ด้านการจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์ ควรพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกหรือการบริการพื้นฐาน โดยการจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่น ๆ เน้นการพัฒนากิจกรรมและบริการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว และให้ความสำคัญกับมิติของการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านจิตใจและปัญญา

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ว่า

1. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน จากการศึกษาพบว่า สภาพปัจจุบันวัดในเขตภาคเหนือตอนบนได้มีการพัฒนาสิ่งดึงดูดใจ

ทางการท่องเที่ยวของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยการพัฒนาศูนย์บริการและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ภายในวัดให้สามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว และพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอย่างสมบูรณ์แบบ เช่น การปรับปรุงซ่อมแซมบูรณะโบสถ์ วิหาร หรือการปรับปรุงห้องน้ำและสถานที่จอดรถให้มีมากขึ้น เป็นต้น ที่สำคัญการปรับปรุงและพัฒนาของวัด ยังได้คงคุณค่าและเอกลักษณ์ของความเป็นวัดไว้ เพื่อไม่ให้สิ่งดี ๆ สูญหายไปจากชุมชน ส่งผลทำให้วัดกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เพราะวัดเป็นสถานที่ที่มีศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สวยงาม ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับและซึมซับสิ่งต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา จึงถือได้ว่าวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กับนักท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ กรรณิกา คำดี พบว่า วัดเป็นแหล่งเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของศาสนา การสนทนาธรรม โดยเฉพาะเรื่อง การปฏิบัติธรรม การทำสมาธิ การเจริญสติภาวนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและแหล่งท่องเที่ยวเชิงพักผ่อนหย่อนใจของนักท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นของทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน (กรรณิกา คำดี, 2558) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระจำนง ผมไผ่ ที่พบว่า วัดเป็นแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม และแหล่งท่องเที่ยวทางจิตใจที่สงบ สันโดษตามหลักพระพุทธศาสนา แม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ แต่บทบาทของวัดยังคงมีค่อนข้างมาก คือ เรื่องของการพัฒนาชุมชนบนฐานวิถีพุทธ และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจซึ่งยังคงมีอยู่ไม่ได้เสื่อมคลายแต่อย่างใด วัดจึงมีบทบาทอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคมไทยในทุกมิติ ซึ่งแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดดังกล่าวสามารถนำไปเป็นแผนพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว โดยมีผู้นำ ศาสนสถาน และหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานตอบสนองการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน (พระจำนง ผมไผ่, 2563)

2. แนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน อภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

2.1 แนวทางการพัฒนาศักยภาพ ประเด็นสำคัญ คือ การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวของวัด (Attraction) โดยเตรียมความพร้อมของสภาพแวดล้อมภายในบริเวณ

วัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม มีบรรยากาศที่เงียบสงบ มีความสะอาด ร่มรื่นและงดงามตามธรรมชาติ ปรับสภาพแวดล้อมตามศักยภาพของวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ด้วยความสะดวกปลอดภัย จัดแหล่งข้อมูลให้สามารถสืบค้นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ประวัติความเป็นมาของวัด ชุมชน และมรดกทางภูมิปัญญาและทางวัฒนธรรมชุมชน สร้างคุณค่าและความสำคัญในแง่ของความเลื่อมใสศรัทธา ความเป็นเอกลักษณ์ เก้าแก่และทรงคุณค่าทางจิตใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของอมราวดี คำบุญที่พบว่า การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวควรมีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งปัจจุบันยังไม่มี การจัดอย่างชัดเจนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต โดยควรแบ่งแยกแต่ละประเภทให้ชัดเจน ซึ่งสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวมีมากมายทั้งทางธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์ ทางศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อการสื่อความหมายที่เข้าใจง่ายแก่นักท่องเที่ยว (อมราวดี คำบุญ, 2556) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิรินันท์ พงษ์นิรันดร์ ที่พบว่า การพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวควรมุ่งเน้นสิ่งดึงดูดใจด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีให้บริการอย่างเพียงพอและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็วและสะดวก ซึ่งเป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่นจะต้องร่วมกันศึกษาด้านความสามารถในการรองรับของพื้นที่ เพื่อให้ทราบขีดความสามารถแหล่งท่องเที่ยวและสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม (ศิรินันท์ พงษ์นิรันดร์, 2559) นอกจากนี้ประเด็นที่น่าสนใจต่อมาคือ การพัฒนาการบริการผู้สูงอายุ (Service) เนื่องจากในปัจจุบันผู้สูงอายุจำนวนมากนิยมเดินทางไปท่องเที่ยววัด ศาสนสถาน หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนาและการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม การพัฒนาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับวัย เช่น ห้องน้ำ เส้นทางเดินท่องเที่ยว เป็นต้น พัฒนามาตรฐานด้านความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวกในกลุ่มผู้สูงอายุ พัฒนอบรมบุคลากรของวัดและจัดเจ้าหน้าที่ของวัดดูแลนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และนำเที่ยวภายในวัดเป็นกรณีพิเศษ พัฒนาระบบการดูแลและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างครบวงจร รวมทั้งควรพัฒนาระบบบริการด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้นโดยการจัดเตรียมอุปกรณ์และยาสามัญประจำบ้านสำหรับผู้สูงอายุไว้อย่างเพียงพอ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปริญา นาคปทุมและระชานนท์ ทวีผล ที่พบว่า การออกแบบการบริการที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ ควรมุ่งเน้นการบริการส่งเสริมและรักษาฟื้นฟูสุขภาพที่เหมาะสม

สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอาการเจ็บป่วยหรือมีโรคประจำตัว และกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความต้องการและป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ รวมทั้งการบริการการท่องเที่ยวและกิจกรรมนันทนาการ ซึ่งต้องศึกษาและออกแบบให้เหมาะสมกับสุขภาพของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่ม (ปริญญานาคปทุม และระชนนัท ทวีผล, 2561)

2.2 แนวทางการบริหารจัดการ ควรมุ่งเน้นการพัฒนาการวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การพัฒนาบุคลากร (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การตลาดท่องเที่ยว (Marketing) กระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) การให้บริการ (Service) ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นองค์ประกอบในการยกระดับและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิถีสุนทรียภาพ โดยเฉพาะประเด็นด้านการพัฒนาการวางแผน (Planning) เนื่องจากการวางแผนเป็นการคิดล่วงหน้าเพื่อกำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งรวมกันในลักษณะของระบบรวม โดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีการศึกษาวิเคราะห์ถึงผลดีและผลเสียทั้งทางตรงและทางอ้อมของแนวทางในการดำเนินงานแต่ละด้าน ในขณะเดียวกันก็มีการกำหนดวิธีการในการติดตาม ควบคุม และประเมินผลแนวปฏิบัติดังกล่าวให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่นเดียวกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนในลักษณะของแผนรวมมากขึ้น กล่าวคือ ต้องมีความรับผิดชอบต่อความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น จึงต้องให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนั้น จึงต้องดำเนินการกระบวนการวางแผนและมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอน โดยอาศัยแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นควบคู่กันไป กล่าวคือ จะทำอย่างไรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อให้ท้องถิ่นสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ ขณะเดียวกันก็ยังคงดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของตนเอง ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมในปัจจุบันและยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องในอนาคต รวมถึงการพัฒนาและการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สอดคล้องกับงานวิจัยของโกศล จันทรสมคอย ที่พบว่า การวางแผนกลยุทธ์แหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น ควรเริ่มต้นด้วยการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างความตื่นตัว และการสร้างความรู้ในการบริหารแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นแก่ประชาชน ตามด้วยกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์อย่างมีอานาธิปไตย ตั้งแต่การวางแผนกลยุทธ์การนำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ และการประเมินผลแผนเชิงกลยุทธ์ให้เป็นไปตามหลักวิชาการ (โกศล จันทรสมคอย, 2562)

ประเด็นต่อมาคือ การพัฒนาบุคลากร (Staffing) เนื่องจากบุคลากรทางการท่องเที่ยวนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยว การบริการจึงต้องมีการเกี่ยวข้องโดยตรงกับบุคลากรทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ บุคลากรทางการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่อาจทำให้ลูกค้าได้รับรู้ถึงคุณภาพหรือเป็นผู้ทำลายคุณภาพก็ได้ ดังนั้น การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรด้านการพัฒนาบุคลากร (Staffing) เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน จึงควรพัฒนาบุคลากรและเจ้าหน้าที่ของวัดให้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของ แต่ละสถานที่ให้มีความรู้รอบตัว และพัฒนาความรู้ให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา มีการพัฒนาทักษะการสื่อสารที่ดีโดยสามารถสื่อสารได้หลายภาษา สามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้ การดูแลนักท่องเที่ยวจะต้องให้ความเอาใจใส่โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่มเปราะบาง สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และสามารถเข้าใจความแตกต่างของนักท่องเที่ยวได้ มีการพัฒนาทัศนคติ มองโลกในแง่ดี ยิ้มแย้ม มีใจรักในงานบริการ ห่วงแทนสมบัติของชุมชนท้องถิ่น ภาคภูมิใจและซื่อสัตย์ในการบริหาร และควรพัฒนาด้านบุคลิกภาพมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักท่องเที่ยวทุกคน นอบน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ สุภาพเรียบร้อย สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษฎิยา มูลศรีที่พบว่า การพัฒนาบุคลากรของโรงแรมและรีสอร์ทเพื่อให้บริการลูกค้าให้เกิดความประทับใจ ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี การแสดงออกที่ดี การพูดจาที่สุภาพและถูกต้องตามกาลเทศะ มีความซื่อสัตย์จริงใจ มีความอดทน ควบคุมอารมณ์ มีจิตใจพร้อมบริการ กระฉับกระเฉง ว่องไวในการทำงาน รวมถึงต้องพัฒนาบุคลากรของโรงแรมและรีสอร์ทให้มีทักษะวิชาชีพด้วย เพราะเป็นพื้นฐานในการให้บริการที่เป็นมาตรฐาน และที่สำคัญต้องเตรียมความพร้อมด้านการสื่อสารภาษาอังกฤษให้กับบุคลากร เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่จะมาใช้บริการเพิ่มขึ้น (กฤษฎิยา มูลศรี, 2561)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการวิจัย พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุนั้น ควรมีการดำเนินการตามแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด ประกอบด้วยองค์ประกอบ 6A ได้แก่ พัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่เสริมสร้างคุณค่าทางจิตใจ (Attraction) บูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานเพื่อพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสะดวกและปลอดภัย

(Accessibility) ให้การสนับสนุนและบริการสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ (Amenities) ออกแบบพัฒนาสถานที่พักและสถานปฏิบัติธรรมให้มีความพร้อม (Accommodations) สร้างระบบและกลไกการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทของวัดและชุมชน (Ancillary services) ขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ (Activities) ทั้งนี้ การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดดังกล่าว จะต้องมีการดำเนินการตามระบบและกลไกการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร ประกอบด้วย การวางแผนกลยุทธ์การท่องเที่ยวของวัดและแผนงานเชิงปฏิบัติการ (Planning) การจัดองค์กรโดยกำหนดโครงสร้างและขอบเขตหน้าที่ให้ชัดเจน (Organizing) การพัฒนาบุคลากรโดยมุ่งเน้นสร้างสมรรถนะ บุคลิกภาพและทักษะการสื่อสาร (Staffing) การอำนวยความสะดวกด้านการติดตามประเมินผลและการสร้างแรงจูงใจ (Directing) ส่งเสริมการตลาดเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน (Marketing) การขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ (Participation) การพัฒนาคุณภาพการให้บริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพ (Service) โดยองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยดังกล่าว จะเป็นประโยชน์ในการช่วยส่งเสริมและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานในพื้นที่เขตภาคเหนือตอนบน เพื่อลดปัญหาภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในชุมชนท้องถิ่นอย่างมั่นคงและยั่งยืน ซึ่งสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 สรุปองค์ความรู้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้สรุปได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุนั้น จำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เส้นทางคมนาคมเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก การจัดการแหล่งท่องเที่ยว ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริการผู้สูงอายุ รวมทั้งการพัฒนา ระบบและกลไกการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การพัฒนาบุคลากร การอำนวยความสะดวก การกำกับดูแล การพัฒนาตลาดท่องเที่ยวและการพัฒนาสภาพแวดล้อม โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของวัดเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของวัดทุกภาคส่วนอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นในบริเวณวัดได้รับผลประโยชน์จาก

การท่องเที่ยวนั้น อีกทั้งยังมุ่งหวังให้เกิดการพัฒนาและการจัดระบบการท่องเที่ยวภายในวัดหรือศาสนสถานให้เหมาะสม และมีการบริการที่ดีสามารถสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้นักท่องเที่ยวได้ในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา ซึ่งมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

- 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ควรมีนโยบายขับเคลื่อนกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยว และการสร้างช่องทางการสื่อสารที่ดีในดำเนินงานทุกภาคส่วน กล่าวคือ ภาครัฐเป็นผู้กำหนดนโยบาย ประชาสังคมและภาคท้องถิ่นเป็นผู้ปฏิบัติงาน โดยมีวัดเป็นแกนกลางทั้งกระบวนการกำหนดนโยบายและภาคปฏิบัติการ
- 2) หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรมีนโยบายสร้างสรรค์และนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่เป็นศูนย์กลางแห่งความศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นำไปสู่การสร้างงานสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจฐานรากสู่ชุมชนและท้องถิ่นโดยดำเนินโครงการ WAT หรือ “ศรัทธานำทาง เส้นทางนำเที่ยววิถีพุทธ” และจัดทำเส้นทางแห่งศรัทธาเพื่อเสริมสิริมงคล ความรุ่งเรืองแห่งชีวิต เชื่อมโยงชุมชนที่มีศักยภาพและแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ทั่วประเทศ และมีข้อเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

- 1) ควรศึกษาวัดกรรมฐานทางสังคมของชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ
- 2) ควรศึกษาข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานในเขตภาคเหนือตอนบน

เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต. (22 ธันวาคม 2561). ข้อมูลจากการสำรวจของกรมสุขภาพจิต. มติชน, หน้า 12.
- กรรณิกา คำดี. (2558). วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว. วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 4(2), 177-178.
- กฤษฎิยา มูลศรี. (2561). แนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาคธุรกิจโรงแรมและรีสอร์ท. วารสารสหวิทยาการวิจัย, 7(1), 14-23.
- โกศล จันทรสมคอย. (2562). แนวทางการวางแผนเชิงกลยุทธ์ในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น. วารสารวิชาการธรรมทศน์, 19(2), 49-59.

- เทพฤทธิ์ วงศ์ภูมิ และคณะ. (2558). ความชุกของโรคซึมเศร้าในประชากรสูงอายุจังหวัด เชียงใหม่. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, 56(2), 103-115.
- บัญชา พงษ์พานิช. (2560). การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและจิตใจ. เรียกใช้เมื่อ 20 มีนาคม 2563 จาก https://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7789
- ปริญญานาคปทุม และระชานนท์ ทวีผล. (2561). การพัฒนาคุณภาพงานบริการทางการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ. วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, 12(1), 255-269.
- พระจำนง ผมไผ. (2563). วัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(5), 158-169.
- ศรินันท์ พงษ์นรินทร์. (2559). แนวทางในการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษากิจการ มข, 9(1), 234-255.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2560). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ. (2558). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย. เชียงใหม่: สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ.
- อมราวดี คำบุญ. (2556). การประเมินความพร้อมทางการท่องเที่ยวของเมืองท่องเที่ยวขนาดเล็กจังหวัดอุบลราชธานี. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยว. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.